

NA-17

Sovszeg megyei Múzeum
Képrajzi Adattár

NA-17

Gyűjtő: Marshall János

Gyűjtés ideje: 1951

Tartalom: Monográfia

19 lap

Földrajzi munkák; Kapcsolódások

Számozás: XXIII.

Iratgyűjtő

**MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT**

KISKUNHALASI GYÁRA

Seltanoszás

Áthozható az egyes lapok 50. oldalán.

A község története:

K a p o s g y e r m e t / azelőtt csak Gyarnat /
Kaposvártól délkeletre a szigetvár- kaposvári
vasutvonal mentén fekvő magyar kisközség. Házainak száma: 37 / ma csak
33, valószínű, hogy ide számít a vadász -ház, vasut-állomás, cigány telep/
Lakóinak száma: 279, akik leginkább roma. kat vallásusok. /adat 1914-ből való/
a legutolsó népszámlálás szerint:

Postája és távirója Gálosfa, vasutállomása helyben van.

1296-ban a Győr - nembeli I. D e r s fia D E R S vásárolta
meg. Az 1346-évi osztály alkalmával a S Z E R D A H E L Y I Dersfi
család ősei nyerték.

1375-ben a Szerdahelyi Dersfiakat iktatták a helyiség birtokába.

1425-ben a Szerdahelyi C S E P E L J Á N O S fiai Imre és Dancs,
továbbá a Szerdahelyi Dersfi Márton a szelicszentjakabi apátsággal
szemben, jogot tartanak a helyiségre.

1454-ben D A N C S F I P A L itteni részbirtokait S O M I
Mihálynak vetette sálogba.

1660- évi dézsaváltás szerint I M R E F Y F A R K A S N É
jósága. volt.

A vármegyében birtokos ősi nemzetségek sarjai közül, csak kevesen ju-
tottak a király környezetébe. A Győr - nembeli Szerdahelyi Dersfi
családból - melynek ősi birtoka Kaposvártól dényugatra eső Szerdahely
puszta volt, - egyedül P é t e r tartozkodott a királyi udvarban,
ahol 1321- 1346 években királyi kardhordozó volt.

A nemzetség többi tagja otthon gazdálkodtak és országos hivatalt n e m
viseltek.

1715-ben csak három háztartást találtak benne és ekkor grf. Eszterházy
József birtoka.

1720-ból kelt"- Conscripcio Comitatus Simegiensis Possessio -Gyarnat "
azaz Somogy megye összeírása Gyarnat nevű településről

és Ponsony részére összeállított írás szerint a három család:

Stephanus Forró -bíró	28 $\frac{1}{4}$	első oszt	, jó földek sajátja	8 rét	6 szől
Georgius Nagy tanácsbíró	28.5	"	"	5 "	6 "
Georgius Pötö	10	egynegyed	"	3 "	1 "

1726-ban már h e r c e g E S Z T E R H A Z Y féle hitbizományhoz
tartozott, egészen a mai napig. / Csánky : 1914 /

A községhez tartozik V ö r ö s a l m a p u s z t a, mely 1375-ben
possessio V e r e s a l m a alakban fordul elő, amikor a Szerdahelyi
Dersfiakat iktatják birtokába.

1454-ben Szerdahelyi Dancs Pálé volt, aki S o m i M i h á l y -
nak és Demeternek vetette zálogba.

1726-óta a herceg Eszterházy főle hitbizományhoz tartozik.

A fenti adatok a beszürások kivételével a Csánky D.: Somogy n
Monográfiája 1914. c. műből valók.

Közigazgatási tájékoztatóból: Községünk mindig Somogy vármegyéhez
tartozott és azelőtt Gyarmath néven szerepel
A hivatalos néven kívül, más használatos neve nem volt és jelenleg sincs
betelepülés a községbe idegenből nem volt.

Területváltozás, határrész átcsatolás, község egyesítés, vagy beolvadás
1871-óta nem volt. Köztudomás szerint a falu határában
elpusztult, község nem volt

A község jellege: 1848- előtt u r b é r e s község, jobbágytelepülés
1871- után kisközség s szerkezeti változás, átalakulás
visszafejlődés nem volt.

A jobbágyok utódai ma is élnek, csak a magtalanság, benépszerűsítés folytán,
az egyes családok nevei megváltoztak. Az esetleges "ragadók" nevet,
ma megkülönböztetésül használják.

Az itt élők jobbágyok a földet még 1767- előtt kapták, mert az ezen
évből származó írásos feljegyzés is ezt bizonyítja. Ekkor a községnek
csak 11 gazdája és két szellére van.

" Gyarmath nevű Helységnek " a b e l l i á j a "
1767 augusztus 20.

" 1767- előtt ember emlékezet óta az urházi szolgáltatásokat szokás
szerint fizettek. Az alábbi "tabella" volt az első -szerződés.

U r b á r i u n . Legeltetés és fűzés is volt engedve Vörösalán.
Kétnyomásosok gondálkodás folyt ekkor, a föld 8-9
mérő gabonát adott, a három nyomásos, már 10- mérőt is leadott.
Az uraság földjeinek a megművelésére 2-4 Ukrös fogattal teljesítették
a robotot. Elhagyott telek n i n e s .

Egy kaposvári gyűlés alkalmával Hajer Ferenc provizitátor 15-pár csirkét
20- tojást, tejet, tejfölt, vajot vitt a kaposvári konyhába.

Köteles volt a gyarmati jobbágy- ezen szerződés szerint: minden héten
1- napot napkeltétől napnyugtáig két marhával, saját szekerekével, szántás-
kor pedig 4-marhávak és boronájával szolgálni.

A házas szellér 18- kézi napszámot, a háználküli szellér 12- kézi nap-
számot szolgálni.

Gyarmatnevelő Helységnek Tabejlája.

1767 augusztus 20.

Kereszt és Vezeték név.	Jobbágy helynek minemű sége	Jobbágy helynek Belső Kulső Mivolta	Belső Kulső	Esztendőbeli szolgálat vagy robot , kézi szolgálat	Kilenced
1. Nagy Pál esküdt	1/2				
2. Nagy Illés	1/2			Marháé	
3. Nagy Mihál esküdt	1/2			robot két	Minden földi
4. Kis Nagy János	1/2				
5. Nagy Gergely	1/2			marhával szántáskor	terményből
6. Hegedüs Pál	1/2			4-gyel	
7. Forró Józsi bíró	1/2				
8. Ferre István	1/2				
9. Ferre Ferenc	1/2			26	52
10. Ferre Mihál	1/2				
11. Öreg Nagy János	1/2				

Összesen, Summa: 51/2 11 143 66 2866 572

12. Deák Ferenc házas szellér 18

13. Rozman János háználküli szellér 12

A D O Z Á S O K

Esztendőbeli érend:	1 Ft.	minden gazda után ,	Összesen :
Tüzevaló fa	1/2 szl	- " -	" : 5 1/2
Fonyás	3 Font	- " -	" : 33
Kifőzött vaj	1/2 itze	- " -	" 9 5 1/2
Kappan	1 darab	- " -	" : 11
Csirke	1 "	- " -	" : 11
Tojás	6 2	- " -	" : 66
Zsellérek	1 Ft	adó	

Összesen: **XXXXXXXXXX**

Tehát a volt jobbágyok telket kaptak. A kik nem kaptak földet az osztásnál, azok voltak a házas, ill. háználküli zseklérek. E két utóbbi az uraságnál maradtak továbbra is szolgálatban.

Községünkben egy jobbágytelek az Urbéri Urak szerint 26-hold föld volt. Ez osztott fel a későbbi osztzkodás folytán $1/2$, $1/4$, $1/8$ részre. Máshol a szessio: 12 hold föld volt.

Az uradalom, Uraság között és falu között a viszony sokszor feszült volt, mert az urasági nagybirtok fessítő gyűjtőként vette körül a falut és nem engedte terjeszkedni a falut; A belsőségek megosztottak, lassan felaprózódtak és a századunk betegsége az Egyke itt is tért hódított.

A pereskedések hosszú sora nyitja meg a történeti rész alábbi szakaszát.

Az -" egyezkedés -" per-ujrafelvétel, határkiigazítások, az ügyvédek fondorlatai mutatkoznak meg az áttanulmányozott periratokban.

Időhuzás, paragrafus rágás, kibuvó keresése jellemzi ezeket a papirokat, illetőleg az egész -"uri-" gondolkodást. Még szerencse, hogy az Uriszék, Urbériiszék, a törvényesség szerint jár el, még herceg Eszterzi Pál-lal szemben is. De lássuk időrendi sorban az eseményeket.:

1837-évi április 12-én Herceg Eszterházy Kaposvári Uradalma részéről folyvást tartott Urbéri Uri-szék alkalmazásával felvételű -" Rendbeszedési Ügye-"

Gyaraut Helység jobbágyainak, kik könyörgő Levelekben előadják, hogy Telki Földjeik a víz rohanások miatt annyira elrongálódtak, hogy az abból eredő nagy fogyatkozásokat tovább viselni nem képesek; erdők közé szorult földek árnyékosak, vetéseiknek felét elnyomják.

Az Uradalom részéről- akár Egységbeli, akár Istábbeli törvényes ítélet általi elhatározásba- hajlandók belemenni és az 1836. Urbéri 10-ik Törv.Öikk. 8. szakasza tartalmának értelmében, a méréshez szükséges mindennemű szekeres, gyalog munkák kiszolgáltatására.

folytatás

április 13-án 1837-ben Öreg bíró Szentés László, Nagy Pál, és Szentés István/ valószínű esküdtek, megjegyzés tőlem/ az Uriszék előtt megjelenve kérik, hogy egyformán osztatnék ki a földek, mivel földjeik soványok a víz mosás által elrontottak, hasznavehetetlenek; legelőjük is szűk, azt is nagyobbítani szeretnék.

Ellenségeskedés köztük és az Uraság között nem volt és mindig Urbéri l i a l i s t á k voltak. Kérik továbbá a hasznavehetetlenné vált állományi föld darabok kipótlását a határokbéli hasznavehető földekből. Ha a kipótlás a r e m a n e n c i á l i s földekből nem volna lehetséges, kérik az Urbéri telkek leszállítását és annyi telek kikerül a hasznavehető földekből annyira határozni.

A jobbágyok által kért legelőt, pedig az Urbéri 6-ik törvény 3-ik szakasza értelmében szerint a megállapítandó S e s s i ó k szénához mérsékelni tételéért esedezvén.

Nem ennek az ügynek a folytatása, de időbeli rendben következik az alábbi ugyancsak a Levéltárban talált okmány.: Kaposváron

1837 április 14-én kelt V é g z é s , ~~mint~~ az 1814. aug. 17-én tartott Nagy Gyűlés Jegyzőkönyvéből. - Herceg Eszterházy Z s e l i c i H e l y s é - g e i n e k U r b a r i a l i s R e g u l a t i o j a / kivonat az urbéri rendezésről, megjegyzés tőlem/

Az N. M. Consiliariusra felterjesztve valószínűleg nem volt és az Urbéri rendezés fészeszakadása annál is inkább feltehető, mert az 1767-ik esztendői Urbéri behozáskor készült Urbéri Tabelláknál, későbbi Tabellái ezen Helységeknek a I. N. V. megye A r c h i v a u m a b e n nincsenek. Az 1819. év augusztus 16- gyűlési jegyzőkönyvben szó van a Kaposvári Uradalommal illető R e g u l a c i o k r a névről, de az 1814 május 24-én kelt I n t i m a t u m o k tartalma bizonyítja, hogy a beadott irások a Zselici Helységeket nem érdeklik.

Az Uradalom abbéli nehézséget gördíti az ügy elé, hogy ezen helység már egyszer rendbe helyeztetett s a bíróság kéri, hogy a rendbeszedési okmányokat mutassák be és ha az a felsőbb helyeken is megfordult s helyben hagyatott, azon esetben a törvény értelmében szerint a pártfogó a hiányokat kiegészítenie s a legelőt elkülönözve kiadatni kéri.

Az Uradalom bemutatja a Bíróságnak a Rendbeszedési Irományokat, de nem bebizonyítható a jóváhagyás, a felsőbb helyeken helyben hagyása, hanem, hogy meghitelesítve vannak. A felsőbb helyre a kiosztás után is felküldethetnek ir.

Okmányok igazolják, hogy ezen helység Rendbeszedése elkezdődött, de félbeszakasztatott.

folytatás:

április 15.-én.

A hiteles bizonyítványokból kiderült, hogy ezen helységben elkezdett U r b é r i R e n d b e s z e d é s , nem a 10-ik törvény 6-ik szakaszának b-alatti tartalma értelmében hozták rendbe, azaz törvény szerint nem teljesítetett./ azaz nem a törvény szerint jártak el/ mint meg nem történt tekintetvén, ezen új rendbe szedésnek ellent nem állhat, ezért az Uradalom az 1836. 10-ik törvény, különösen a 6. §-a 9-ik szakaszának minden egyes telki járandóság egy tagbeli kiadása eránt hozott rendelkezésének megtartására s így a Legelő eránt az új Törvénybe kiszabott intézettételére utasíttatik.

K. n. f.

1853 évi szeptember hó 24-én. Herceg = Eszterházy Pál Gyarmat körség ellen beadott régi Rendezési, Legelő elkülönítési pert folyamatba téteti, ebben az összesítés és fázási haszonvétel, rendezését ítélettel elrendelni kéri, mivel a helység határában a volt jobbágyok által több rendbéli és tetemes foglalások történtek.

A Végszében az Urbéri Szék vezetője hivatkozik az 1837-évi április 15-én indított Urszéki, valamint az 1837-évi augusztus 26-ai Somogy megye törvényszéke által hozott ítéletekre, mely szerint bármely törvényes, vagy szerződésbeli akadály fenn nem forog, mely a kívánt rendezést, vagy e l k ü l ö n n é s t gátolná; és ha a december 9-ére elrendelt szóbeli tárgyaláson semmiféle akadály a hivatkozott & szerint nem állna fenn a kívánt összesítés és fázási haszon élvezet-szabályozás j o g e r ő r e emelkedik.

Urbériszék, 1856 november 4-én.

Az ügyvédek a gyafurtságát, ügyes huzá-ronóját mutatják, hogy minden erejükkel azon voltak, hogy az ügyet késleltessék és megakadályozzák a fejlődést. A Penti ügy is közel 3-éves késést szenvedett.

Herceg Eszterházy Pál Szokolay Dániel ügyvéd urat bízta meg, minden rendbéli ügyének intézésével 1851-évi novemberlo Bécsben.

1855 november 9-én Legelő Szemle volt, az erről felvett juk, aztán állapítja meg, hogy hol vannak hasznavehetetlen részek, legelők és melyek a legeltetésre nem alkalmas községi részek.

1856 évi szeptember 25-én. Herceg Eszterházy Pál folytatódik, hogy Gyarmat Helység ellen a régi rendezési és Legelő elkülönítési per folyamatba tétetnek s cryszer-szind az összesítés és fázási haszonvétel rendezése is ítéletileg rendeltetnék meg; a foglalásokat visszacsatoltatni kéri.

Az Urbéri T.Szék véleménye és végsége, hogy az 1837.április 15-én hozott az Urszéki és az 1837-évi aug.26-án Somogy megye Törvényszéke által hozott ítétek szerint elhatározást nyert a fázási haszonvétel szabályozása, valamint az 1853 évi március 2-án kelt Cs.Ny.P. értelmében szóbeli tárgyalás rendeltetik el. Határnap: december 9-én.

V é g z é s : szerint sem törvényes, sem szerződésbeli akadály nem forog fenn, mely a kívánt összesítést gátolná, azért a már megkötött szerződés j o g é r v é n y r e emelkedik.

Az ügyvéd a törvényt nem ismeri el és ezért 1856 dec.11-én újabb beadvánvt indit utnak.

1856 december hó 11-én felvett Tárgyalási jegyzőkönyv V é g z é s - e szerint törvényes vagy szerződési akadály nem áll fenn és így a Legelő elkülönzése: a tagosítás fájzási haszonvétele jogérvényre emelkedett.
Községi bíró: Hegedűs Mihály

1856 december 13-án felvett jegyzőkönyv szerint F o r r ó Máttyás elismeri, hogy Gálosfa határában 1 $\frac{3}{4}$ holdnyi egy egész háromnegyed holdnyi területet elismer foglalásnak, -" miszerint az általa birt urasági földekhez esatolta-" Ugyan ő a Bersenyői dűlőben az erdő mellett 1/2 holdnyi területet foglalt el az Öreg Lucsira dűlő részéből.

Ugyan ez ügyben az 1859 évi november 9-én felvett jzk. 4.pontja szerint: " Forró Máttyás a foglalás földekre nézve elismeri, hogy a foglalást tette, de azért, mert neki a földjéből ugyan annyit el kellett hagyni, mint hasznavehetetlent.-"

1857 március 6-án felvett jzk. Bíró: Hegedűs Mihály, esküd: Kis Nagy József, Forró Máttyás, Szentes László, Nagy István
Tárgy: Kis Nagy József, Topf Mihály, Molnár Gáspár földjeinek kiigantása.

1857 július 20-án felvett jzk, Gyarnat község határában a dűlők összegezéséről szól.

1858 november 8-án felvett jzk szerint a munkálkozó mérnök a felmérést nem teljesítette.

1859 szeptember 22-én bejelenti a mérnök Szávay János, hogy Gyarnat község felmérését befejezte augusztus elején.

1859 november 8-ával keltezett németnyelvű kimutatás a plébánia és az iskola részére biztosított fajárandóságról szól. Megnevezve az helyet /Öreg Lucsis / ahol évente a fakitermelés folyhat, feltüntetve a szállítás és munkadíj összegét is.

1859 november 9-én felvett jzk- " Földő osztályozásról- " szól, melyben az Uradalom képviselője a helyszínen előadta, miszerint Gyarnati határban némely Legelő tereket szántóföldé átalakítani óhajtja, s emiatt e e bizonyítványt kéri azon terek megosztályozásáról.
/Ezután következik a felsorolás/

1859 november 9-én felvett jegyzőkönyv.

Tárgy: A Gyarmathi rendezés, "tagosított" legelő és erdő elkülönítés érdekében az Urbéri Ny.P. 33-

§-a értelmébeni eljárásról.

Jelen vannak: a cs. kir. urbéri törvényszék részéről, a felek részéről Szokolay Dániel uradalmi gyűvőbírómanoczy J. tisztartó.

A volt jobbágyok részéről: Aabrus Mihály urasági legelői becsüs, Papp Antal, Papp Mihály /szentbalázsi lakos/ jobbágyi becsüsök, és Schvanner János. :

1/ A hitelesítő bizottság előtt, mindenki megteheti észrevételeit.

2/ A telekkönyv felolvasás, mely szerint, ha valakinek a felmérés ellen panaszja volna, itt előterjesztheti.

3/ Gyarmaton $7 \frac{3}{4}$ telek és egy házas szellér léteznek, lelkes, iskola-tanító, jegyző a helységben nincs, így birtokuk sine.

4/ A felek a felmérés ellen semmiféle kifogást nem tettek.

Ide szurandó még a fent leírt Forró Mátyás féle foglalás-kifogása.

5/ Próbá -mérések tétele, mind a földkönyvvel, mind a térképpel megegyeznek volt.

6/ A jobbágyok, mint felek a kérésre kijelentik, hogy ők a gyarmati határban lévő erdei legelőben, minden évben József naptól Kisasszony napig gyakorolták a legeltetést, ; a legelői térnek ~~mind~~ mennyiségét megmondani nem tudják.

7/ Legelő szemléhez szükséges szakértők / Papp Antal és Papp Mihály szent Balázsi polgárok/ pótlólagos osztályozást is eszközöltek.

8/ A faluban lévő egy urbéres házas szellér felhivatott, nem lenne e hajlandó legelő illetményét magán használatra kivenni, mire kijelenti, hogy ő megmarad az eddigi közös gyakorlat mellett a volt jobbágyok legelőjével maradni kíván.

9/ Fahordást illetőleg a gyakorlat az volt, hogy Szt Mihálytól-József napig minden héten kétszer, dult és esett fából volt szabad -" fésni-", mely haszonvételért köteles volt egy telkes gazda, a törvényben meghatározott térségre - e g y 6 l - fát elszállítani mely fának elszállítását 4 fpp- becsülik egy 6l fának helyben az árát 2 f 30-pf.

Hely helyen felhivattak, hogy a vízszinti szolgálatokat kívánják e erdei illetményükkel leszállítani, vagy nem-; ugy nyilatkoztak, hogy ők abba nem avatkoznak, végezze el a törvény. A földes ur részéről a tceponári erdőmester, a volt jobbágyok részéről Schvanner János német Lukafai körvadass nevezettek meg.

9/ Az osztályozás megtörténtét a becsűsök -"hitükkel-" is megerősítették
10/ Ezek után megkíséreltetett a felek között a barátságos E g y e s s é g

mely nem sikerülvén, a működő mérnök is felhivatott, hogy a Gyarmati helységben eszközendő rendezés, tagosítás, legelő és erdő elkülönözés felett adná elő. tervét, mely felhívásra a tervet írásban és szóban is előadá.

11/ A volt jobbágyok azon megjegyzést tették, hogy a maradvány földjeiket - m e g v á l t a n i - készpénzben kívánják.

Aláírások:

Hegedűs Mihály bíró, Kis Nagy József esküdt, Molnár Gáspár, Santes László, Topf Mihály, Kis József sk. ill. valamennyi neve után kereszt.

1860 április 2-án felvett jk.szerint Lajt György tisztartó a gyarmati szőlők osztályozó becsűse, az osztályozást
-" m e g h i t e l e s i t e t t e - "

1860 április 9-én írja Várady F. urbérszéki előadó, hogy a törvényszékeknek 1859-évi kiküldetése során a -" b a r á t s á g o s " megegyezés nem sikerült, a periratok az Urbéri Széknak beutattva.

1860 június 18-án 14-napi halasztás kéretik a -" k e r e s e t l e v é l " beadására.

1860 július 4-én herceg Eszterházy Pál írásos kereset levele, gyarmati volt jobbágyok ellen.

Végzés: Ha 14-nap alatt a jobbágyok meguk nem intézkednek hivatalból és saját költségükre képviselő rendeltetik ki.

1860 október 8-án felvett C S O M O Z A T I jk. Tárgy:
Gyarmat helység iratainak besorozása.

K i v o n a t : Gyarmat és Cserénfai Jobbágyok közös kérelme-ből, melyben a Határok újboli felmérését sürgetik, mert a vízfordások által úgy megrongálódtak, hogy lehetetlen művelni. Ugyanígy panaszolják, hogy az erdő mindkét oldalon a szántóföld felét beárnyékolja, és így a Sessios földeknek, csak kis része használható s a szolgálatot pedig úgy kell megtenni, mintha az egész terület valóságban használná. Ezért folyamodnak a Tekintetes Fiscalis Urnak vele szünetelt irgalmas színe eleiben, méltostasson érántunk atyai kegyességet nyújtani stb. mert hűséggel eddig is szolgáltunk és ezentúl is készek vagyunk. Atyai kegyességében bizakodó legalázatosabb szolgál.

1863 május 15-én kelt leirat szerint: a meghatalmazott Mészáros Károly N e m hiteles az urbéri ügyek döntésére; az egyesség jóváhagyást n e m nyert.

1863 június 15-én a törvény által május 15-én hozott végzés ellen Szokolay Dezső ügyvéd fellebezése, - Melyben Gyarmat-községgel kötött urbéri egyesség felett hozott végzés megsemmisítését, vagy megváltoztatását kéri.
/Herceg Eszterházy Pál felfolyamodása és semmisségi panasz./

1863 június 21-én kelt jegyzőkönyv , benyújtva a panaszosok által a kiosztásnál, felmérésnél mutatkoz-ó hibákat hiányosságokat igyekszik kiküszöbölni, Nagy János bíró idejében.

1863 augusztus 12-én Gyarmat község birtok rendezési perére vonatkozó összes iratoknak beküldése a Somogy megyei Törvényszéknek.

Bíróilag jóváhagyott barátságos egyesség.
/ A per megindulása 1837-ben történt./

1863 október 14-én kéri Herceg Eszterházy Pál a G y a r m a t i községgel fennforgott R e n d e z é s i p e r , ill. Örök egyesség alapján, az egyesség végrehajtásának elrendelését. / okt.24./

1864 július 7-én Forro Máttyás által beadott panasz, folyamodás, melyben a f.évi június 17-én történt mérnöki kijelölés szerint, másoknak esett és ezek által learatni szándékolt összvetésekre nézve sérelmét ideje korán orvosoltatni kéri.

/ hosszú előadásból a lényeg: 12-félnek jutott 5-hold földet felébe akarják learatni, a panasszkodó vallja, hogy jó minőségű földet vetett be és jóhiszeműen, sőt megfosztának a haszonul és a 12-fél kész gabonából akar részesülni, -" emellett sajátjukat is aratván az én tetemes káronnal is gazdagodnának."

LIBER FUNDUALIS POSSESSIONIS

GYARMATH ANNO : 1809.

Gyarmat község Telekkönyve az 1809-évről.

Ház száma.	A telek tulajdonos neve	Sesszó	Belső ség	Szántó föld	kocsi szóna
4.	Foró Gergöly	1/4	2/8	6 4/8	3
5.	Nagy László	2/4	4/8	13	6
6.	Alsó Nagy János	2/4	4/8	13	6
7.	Kiss Forró János	2/4	4/8	13	6
8.	Foró Boldizsár	2/4	4/8	13	6
9.	Üreg Foró János	2/4	4/8	13	6
10.	Hegedűs János	2/4	4/8	13	6
11.	Üreg Foró József	1	1	26	12
12.	Nagy Pál	1/4	2/8	6 4/8	3
13.	Nagy György	2/4	4/8	13	6
14.	Alsó Nagy Ferenc	2/4	4/8	13	6
15.	Iffiu Nagy Ferenc	2/4	4/8	13	6
16.	Nagy György József	2/4	4/8	13	6
17.	Kiss Nagy József	2/4	4/8	13	6
18.	Felső Nagy József	2/4	4/8	13	6
19.	Kiss Deák Ferenc	2/4	2/8	6 4/8	3

Település

Községünk a kaposvári járásban a Z s e l i c erdőrengetege között létesült. / Zslic szó állítólag a latin Szilicium -ből eredt volna. Egy utcás település, egy ~~XXXXXXXXXX~~ kelet-nyugat irányban húzódó völgyben. Feltehető, -mivel a község egy erdőirtásban települt- hogy a lakosság a legősibb időtől kezdve pászterkedással, erdőirtással, sertések őrzésével foglalkozott. / A " Szálás " dülünév is erre mutat, valamint a -" Táberhegy-2 erdőréssz neve is. / Okleveles adatokat ugyan nem találtam arra vonatkozólag, hogy az uraságoknak kimondottan itt őrizték, hűzlalták a disznóit, de feltehető, mert kitűnő makkeltetésre alkalmas terep lehetett az a hatalmas erdősség.

A -" Közigazgatási Tájékoztató- " idevonatkozó adatai szerint: Mindig Somogy megyéhez tartozott, s azelőtt -" G y a r m a s -" néven szerepelt. A hivatalos néven kívül, más használatos név nem volt, betelepülés a községbe igazából nem volt.

Területváltozás: határrész átcsatolás, beolvadás, vagy község egyesítés 1871- óta nem volt; köztudomás szerint a falu határában elpusztult község nem volt..

A község jellege:

1848- előtt urbéres község, 1871-után kisközség és szervezeti változás, átalakulás, visszafejlődés nem volt. Anyakönyvi szervezeti beosztás szerint a község azelőtt Szentbalázs-hez 1907-től G á l e s f a székhellyel új körjegyzőség és anyakönyvi kerület szerveztetett. A község életében említésre méltó l e l e t e k , e s e m é n y e k , i n t é z m é n y e k nincsenek.

Főleírás:

Határának fekvése: Keletre : H a j m á s 3.29 km.
Nyugatra: S i m e n f a 6.81 km , Északra: Cserénfa 3 km
Délre: G á l e s f a 3.02 km.

Területének nagysága:

1903 katasztrális hold.

szántó: 352,5 rét: 164 szőlő: 13
erdő: 1245 terméketlen ut: 45 kert: 5 hold

Nem tartoznak a községhez önmálló puszták és nincsen a község határával össze nem függő határrész.

A község É.k.-oldalánál húzódik a Kaposvár-Szigetvár-i vasútvonal, amely a század elején épült és nagy mértékben hozzájárult a község fergalmának emeléséhez; A városnak ilyen közelhezése elősegítette a piaccsát.

A lakohely természeti képe.

F e l s z i n:

A lakohely tengerszint-feletti magassága 165 m, határunk dombos erdős vidék. Legmagasabb pontja : a Ferró-hegy Patakja: a község keleti részében folyo, Bószénfán eredő: S u r j á n. A falu közepén Nyugat- Keleti irányban névtelen patak folyik, amely a Rinyik és Rásztera dűlők és Simonfa vizét vezeti le nagy esőzések idején .

E g h a j l a t :

A falu határát körülfeje sek erdő, mérsékelt éghajlatot biztosít. Nagyon száraz nyarat csak a régi öregek eslegetnek. Ellenben a nyári zápor-esők, valamint a hirtelen tavaszi olvadások nagy károkat okoznak, főleg a partos - "edalkos" helyen. A völgy amelyben a község húzódik, szélről eléggé védett, bár tavasszal és késő ősszel gyakori a köd. Évtizedekkel ezelőtt agésztelenebb volt a község éghajlata, mert a mai vadászház környékén mecsár, nádas volt. A régi térképen - " K u k o d n á d a s -" néven szerepel. Ma rét van a helyén és tőle Keletre fekszik a K a v a r i n-erdő, amely a nép alig ismert. A gyermekek, a régi öregek től csak -K u k u k- Kakuk nádas néve hallják.

T e r m é s z e t e s n ő v é n y z e t é s á l l a t v i l á g .:

Zselicség, így községünk is ósidők óta erdőrengeteg volt. Határunkat minden oldalról erdő övezik: Van itt mindenféle fa: ~~öölgy~~ bükk, gyertyán, szil, cser., fenyő, éger, hárs, stb. A tőlünk dél-nyugatra fekvő V ö r ö s a l m a puszta amely mindig Gyarmathoz tartozott, valamikor almafá-erdő lehetett. A patakok mentén, a mélyebben fekvő helyeken fűzet, fűzfákat, a partos, szakadékos részen akaác-fákat ültetnek. A magasabb tetőn szép fenyő, főlegük-"lucsi-" található, még a völgyek mélyén, kesárfűz, égerbökör, az utak mentén vadrensa, som, megyere, kékény, a legelőkön pedig gyakori a bereka-fenyő és fekete szeder gyakori.

A szánteföldeken gabonafélét/ buza, rozs, árpa, zab/

kapásakat/ burgonya, kukerica, répa/ termelnek; A legjobb fekvésű helyeken kendert, cukorrépát, zöldségfélét vetnek. A takarmányszükségletet a rét, a lehete, lucerna biztosítja.

Az erdőben gazdag vidék v a d állományban is bővelkedik. Sok kárt tesz a vetésekben a szerves, vaddiszno,, de van bőven őz, roka nyul, bors, mekus, görény, nyeat. A vándor-madarak közül a gelya állandó lakeja falunknak, több vadlud és kisebb vizi-szárnyas is előfordul.

Talajviszonyok:

Szegy megye talaja általában mély rétegű lösz, a folyók mentén hordalékes viz-üledékes. A Zselicség talaja agyagos-vályog talaj, mely zsugorodásra és cserepedésre nagyon hajlandó. Növénytermesztésre mindenütt megfelel a mi falunk is. Az erdőirtásban létesített termőföld az u.n. erdőtalaj humuszban szegény. A vizerek, patakok, vízfolyások csatornák mentén elterülő lapályok: az u.n. hordalékes talaj humuszban már gazdagabb.

A fenti tényezők alapján községünkben a mezőgazdaság a mezőgazdasáshoz, valamennyi feltétel biztosítva van. A térképek alapján a népesség szaporulatával, az idők folyamán a természetes növényzet rovására mindinkább nagyobb területeket vett birtokba a mezőgazdaság számára. A lakosság a megélhetését leginkább a földművelésből, állattenyésztésből, erdő-kitermelésből biztosítja. A község területének megismerését művelési ágak szerint már más táblázatban leírtam. A nép munkabire- képessége, munkateljesítménye emberfeletti. A félévi mezőgazdaság idejét, a téli lecsökkentett munkateljesítmény- az erdőn favágás, fuvarezás, állatgondozás váltja fel. Az igavene állatokon kívül főleg je tejelő, törzskönyves szarvasmarha állomány van kialakulban. Jelentős a juh, sertés, baromfi tenyésztés is.

1935 évi állapot: A Központi Statisztikai Hivatal 1937-ben kiadott könyve.

Művelés alatt álló terület/ szántó, kert szőlő, legelő/ 479
 nagysága: Gazdaságok területe: 1-5 holdig- 15
 5-10 holdig -152

Egy kat. holdnál kisebb szántóföldű gazdaság : 3.
 1-5 holdig 4
 5-10 " 21

Herceg Eszterházy	területe: 1309 hold	Legeltetési Társulat: 207
	szántó 2 "	1
	rét 51 "	5
	legelő 5 "	45
	erdő 1244 "	135
	7 " föld ado alá nem eső terület	21
	kat.t.jöv 4448	aranykorona 423 k

Mivel a községet gyűrűként vette körül a hercegi birtok, vétel, vagy föld eladás ritka és igen körülményes. A nagybirtok befolyásolta a Földárak-at; Ebből vásárolni jobban szerettek, / valószínű mert alacsonyabb aranykorona kategóriába volt sorolva/

A szőlő ára magas és minősége szerint 1000- 4000 korona. A földáraknál a fekvés és a talaj-minőség is igen számított.

A szegény parasztek mesélik, hogy az itteni kulákság éjjel ment földet vásárolni, titkolta a vásárlási szándékát, nehogy másnak is jussen föld. Ha mégis nyilvánosan történt a vétel, egymásra licitálva felferik az árat és megveszik drágábban. Ők úgy is cselédjükkel műveltették. Súlyosabb árat adnak a föld valódi áránál/vagyis, mint amennyit a terméshez az alapján ér./

I p a r :

A községben évtizedek óta kecsi-kevács és patkó mester van. Sokan értenek a bogtár munkához is, de képesített bogtár, -ács mester csak a felszabadulás után került ide. Házi-ipar van. A család saját szükségletére tutyit, kacsát szakajtót, kesarat köt. Kecsi farészeket csinál.

Kereskedés:

Beltés-keresmares volt azelőtt, de a háború után becsukott. Közel két évig nem volt belt a faluban még 1954 évi május 1-én a Szövetkezet nem létesített. A város közelség miatt nagy a piacezés. Régekte gyalog, kecsin ma már csak vonaton viszik hetenként két piaces napon a zöldséget, s főleg a tejhasznát.

Közlekedés:

A falu keleti határában húzódik Kaposvár- Szigetvár-i vasút-vonal, a helyben lévő vasút állomás könnyűvé teszi a várossal való kapcsolatot. A tőlünk -6- km.-re fekvő Szentbalázs községből autobussz jár Kaposvár- Pécs-i viszonylatban.

N é p e s s é g :

1930- N é p s z á m l á l á s adatai. 244 fő
Csökkenés 1900- 1930 27 "
Természetes szaporodás, csökkenés : 1937-ben 0 "
1938-ban 1 "
Gazdasági cseléd : kereső 6 fő eltartott 8 "
Gazdasági munkás " 9 " " 23 "
Többgyermekes, elégtelenül kereső, vagy támogatásra
szerule munkaképtelen: n i n c s

1940- adat. Lakosság száma 227 fő
Elhelyezkedés. Belterületen : 225 Kultúr. 2 "
Vörössalma

A belteleken 37 ház ill. lakásrész van a kult.1 ház
Középület : 1

Jelenleg 1955-ben a lakosság száma, beleértve a
Jegeskúti cigányokat is+ Vörössalma puszta: 198 fő
A háztartások száma 100-évvél ezelőtt csak 19-
velt, ma pontosan 39 család és ugyan akkora birtokon

A csökkenés:
a lélekszámot illetőleg az utebbi
félévszázadban elterjedt E G Y K E az oka.
Ez a rák - fene a mult évszázad 70 éveitől kezdve
terjedt el Sárközből és hátráltatja az egészséges
fejlődést. A kényelemszeretet, önzés, anyagi gyara
pedás, a birtok szétesésének félelme, nagyban hoz
zájárul az " Egykerendázer" divatjáhez.

Keveredés:
A Zselicség nagyobbfoku délszláv-hervát
vegyülésnek világos nyemait tünteti fel, elyannyra,
hogy a különböző keveredés minakét részről a népes
ség fizikai típusában és pszichikai jellemvená
saiban is kifejezésre jut.

Társadalmát:

a nép földbirtok és vagyonesség szerint
osztályozza.

Teljes polgár 1/4 heleknel nagyobb földbirtok.
Fertályos 1/4 telkes,
Házasszeller 1-2 hold föld- szőlő- + ház
Házatlan 1-2 " - de háza nincs

napszámos: sem háza sem földje
cseléd : elszegődik a földesurhoz, telkes jebbágyhoz
mester ember: már kiváltságos osztály, feljebb valének
tartja magát, mint a polgár, ezért le-
nézi őket, de ha rosszul megy az ipar, elszegődik
hozzájuk aratni. A templomban előbb kelken ül, a pol-
gár előbbre engedi/ nagyobb tudása miatt !?/

Nyelvjárása:

meggyező az Alföld ő z ő nyelvjárásá-
val, Izesen, egyes kifejezéseket saját-
san használva beszélnek. pl: ergye : gyere ide,
srágla: sareglya, grábla: gereblye , szláv határ.
Oma- alma szóma- szalma stb használatos.

Kulturális

élet.

A felszabadulás előtt iredalmi életről, színház mezei,
általában kulturszükségkekről beszélni nem lehetett.
A falu tanítója tanított be évenként 3-4 szindarabet
főleg népszínművet. A kalendárium volt a családban az
egyetlen kulturférás.

1945 után megváltozott a helyzet. Még 1949 őszén kaptunk
a Megyei Könyvtártól 200 kötetből álló gyönyörű könyv-
állományt, könyvtárt. Ma már a könyvek száma 222 darab.
De az ifjusági könyvtár is szépen fejlődött ! Főleg
sek meséskönyv, utleírás, ifjusági történet érdekli a
tanulókat. Az iskolában szinpaá épült. 1949-52 ig negyed
évenként 1953 óta hetenként van hangos mezielőadás.
A látogatottsága állandoan emelkedik.

Mindentk lehetővé a villany bevezetése tette. 1949
Ugyanez évben épült a bekötő országút. 1950-ben vezették
be a ~~világ~~ telefont, ami az iskolában nyert elhelyezés
Az általános iskolások között ma már cigányok is vannak.
A felső-tagoztá tanulókat Kaposváron nyernek oktatót.
Évek óta rendszeres népművelési előadások folynak főleg
a téli estéken, ami nagymértékben hozzájárul a lakosság
kulturális fejlődéséhez.

A családi élettel kapcsolatban:

Az újszülött keresztanyja 4-5 napig finom ételekkel kedveskedik a komaasszonyának. Keresztelés után van a lakoma, melyre több vendéget meghívnak a rekenságból. A keresztszülő nevét kapja a gyermek is. A komaság erős szál, felér a rekenéval. Nagytűnnap alkalmával a keresztszülő, más más értékes ajándékot, édességet vesz a keresztgyermekének. A komaság visszahívással jár. Sértés, ha nem a koma lesz a koma.

Házasságkötésnél elmaradhatatlan a lakzi, a lakodalom, amelyre sok vendéget hívnak meg mind a két részről. A meghívottak hozzá tartozói- asszonyok- segítenek a főzésnél, sütésnél, a komák a buterek, beszerzésében hazaszállításában, összeállításában.

A keresztapa, vagy ha az nem él a fia a násznagy, a vendégek legmeghecsültebb tagja. Ő intézi a polgári, valamint a templomi esküvő idejét és állja a számlát is. A hivegatek két este házról házra járnak, meginvitálni a vendégeket. Az egész falut végig énekelik. Az első keszerus legény- a koma fia a hivegate. Verses rigmusekban mánálja el jövetelők célját. A lakodalmasokat fúves zenekar kíséri. Esküvő után tánc mindenkinek. Vacsra után van a kitáncoltatás. Ekkor a vendégek átadják ajándékjaikat.

Halálozásnál a halottat virrasztják. A szem szédék rekenek összegyűlnek imádkozni.

A sirt a rekenság, komaság ássa. A temetésen sekan részt vesznek, de a temetőben csak a meghívottak és a közeli rekenek, jobarátek kísérik. Ma már mindinkább elmarad a temetés utáni - halotti ter-, ahol vendégül látják a vidéki, vagy helybeli gyászele rekenéséget.

J e l e s n a p e k :

A szomszéd faluban divatos Karácsony-i áurragatás itt nem szokásos. A család közösen díszíti fel a karácsonyfát. A rekenság éjjeli miséig összeül kártyázni, szerakozni.

Ketyulás, az aprezenteki "kerbáncsolás", ujévi köszöntő díszneveléske a nyárs-dugás, a bucsu, bál szokásban van.

A hosszú téli estéken a szomszédok összeülnek beszélgetnek az asszonyok kötnek, fennak, rekkát hajtanak.

Babenák, hiedelmek:

Általában olyanok, mint a legtöbb faluban, mivel közis mertek részletesen nem foglalozom velük.

Garabenciás :

Az öreg nének mesélik, hogy gyermek korukban időnként itt járt egy garabenciás. Ez férfi volt, mindig fehér ruhában jött és bot volt a kezében. Belátogatott a házakhoz, de nem fogadott el mást seha, csak aludt tejet. Miker evett látták hogy két sor foga volt egymás felett. Erős fekete haja volt. Besszélgetés közben megérdeklődte, hogy mi baj van a faluban? kinnek mi az ohaja? Az emberek mindig esőt kértek. A garabenciás mindannyiszor megígérte, hogy másnap esni fog és esett is. Sokat játszott a gyerekekkel és egy két erős legény kiállt vele birkeezni. Ő csak a karját mozdította meg és az ellenfél már is a földön fekiadt. Ezt a néphit és a szájhagyomány abból származtatta, hogy a garabenciás "a falunkivül egy sárkánnyal lakott együtt, aki segítet neki a birkezésben, sőt az időjárás előidézésében is. Távozása után mindig elment a barátjához a "Sárkánygödör"-be/ ma is van ilyen elnevezés/

Egyszer összebeszéltek a falusiak, a szomszéd községbeliekkel, hogy meglesik őket. Sokáig keresték, míg végre megtalálták a helyüket, levágták a sárkány farkát és meg is sebeztek a nagy állatot. Estére olyan jégeső verte el a két község határát, hogy semmiféle növény, gabona stb. nem maradt lábon. Ez volt a sárkány és a garabenciás bosszúja, mert bántották őket. Ettől az időtől kezdve nem látták a garabenciást.

Azt a völgyet ma is "Sárkánygödör"-nek nevezik.